ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ MARCO DARMON της 29ης Ιουνίου 1994 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Το Δικαστήριο καλείται, για τρίτη φορά [1], να ερμηνεύσει την οδηγία 85/384/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Ιουνίου 1985, για την αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και τη θέσπιση μέτρων για τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών [2] (στο εξής: οδηγία).

2. Η οδηγία, όπως γνωρίζετε, περιλαμβάνει δύο σειρές διατάξεων όσον αφορά τα «πτυχία, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους που παρέχουν δικαίωμα άσκησης δραστηριότητας στον τομέα της αρχιτεκτονικής». Η πρώτη σειρά διατάξεων, η οποία περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο ΙΙ, θεσπίζει το κοινό δίκαιο όσον αφορά την άσκηση του εν λόγω επαγγέλματος. Η δεύτερη — αντικείμενο του κεφαλαίου ΙΙΙ — προβλέπει ένα μεταβατικό καθεστώς.

3. Όσον αφορά το κοινό δίκαιο, η οδηγία δεν απαριθμεί τα πτυχία τα οποία οφείλουν να αναγνωρίζουν τα κράτη μέλη. Περιορίζεται στον καθορισμό των κριτηρίων όσον αφορά το περιεχόμενο (άρθρο 3) και τη διάρκεια (άρθρο 4) των σπουδών στα οποία πρέπει να ανταποκρίνονται τα πτυχία αυτά προκειμένου να αναγνωρίζονται στα κράτη μέλη εκτός του κράτους το οποίο τα χορηγεί. Κάθε κράτος μέλος γνωστοποιεί και ενημερώνει τον κατάλογο των πτυχίων που πληρούν, κατ' αυτό, τα εν λόγω κριτήρια, καθώς και των ιδρυμάτων και αρχών που τα χορηγούν. Η πρώτη γνωστοποίηση και η γνωστοποίηση των αλλαγών του καταλόγου δημοσιεύονται από την Επιτροπή στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και μπορούν να αμφισβητηθούν με προσφυγή ενώπιον συμβουλευτικής επιτροπής ad hoc και, κατόπιν, ενώπιον του Δικαστηρίου.

4. Το *ανοικτό* σύστημα του κοινού δικαίου διαφέρει από το *κλειστό* σύστημα του μεταβατικού καθεστώτος που διέπει την πρόσβαση στις δραστηριότητες στον τομέα της αρχιτεκτονικής «με βάση κεκτημένα δικαιώματα ή υφιστάμενες εθνικές διατάξεις».

5. Η οδηγία λαμβάνει, στο σημείο αυτό, υπόψη την κατάσταση των κοινοτικών υπηκόων που έχουν αποκτήσει ή πρόκειται σύντομα να αποκτήσουν ορισμένα πτυχία, «ακόμα και αν τα προσόντα αυτά δεν ανταποκρίνονται στις ελάχιστες απαιτήσεις» — τουτέστιν σε όλα τα κριτήρια — «των πτυ

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

1 — Αποφάσεις της 21ης Ιανουαρίου 1992, C-310/90, Conseil national de l'ordre des architectes κατά Egle (Συλλογή 1992, σ. I-177), και της 8ης Απριλίου 1992, C-166/91, Bauer κατά Conseil national de l'ordre des architectes (Συλλογή 1992, σ. I-2797).

2 — ΕΕ L 223, σ. 15.

χίων που αναφέρονται στο κεφάλαιο ΙΙ» [3]. Ακολουθεί, στο άρθρο 11, ο κατάλογος των πτυχίων αυτών, των οποίων η απαρίθμηση είναι εξαντλητική και δεσμεύει κάθε κράτος μέλος, δεδομένου ότι το κράτος «αναγνωρίζει» [4] τα περιλαμβανόμενα στον κατάλογο διπλώματα χωρίς να υπάρχει δυνατότητα αμφισβητήσεως. Όπως έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση Bauer [5],

«Τα κράτη μέλη υποχρεούνται δηλαδή να αναγνωρίζουν τα πτυχία αυτά χωρίς να εξετάζουν αν ανταποκρίνονται στα κριτήρια του κεφαλαίου ΙΙ της οδηγίας» [6].

6. Επειδή θεσπίζουν μεταβατικό σύστημα στηριζόμενο στα κεκτημένα δικαιώματα, επειδή επιβάλλουν στα κράτη μέλη την υποχρέωση να αναγνωρίζουν, χωρίς δυνατότητα αμφισβητήσεως εκ μέρους τους, στην επικράτειά τους ορισμένα πτυχία χορηγούμενα από άλλα κράτη μέλη έστω και αν τα πτυχία αυτά δεν ανταποκρίνονται στις ελάχιστες απαιτήσεις, επειδή τα πτυχία αυτά απαριθμούνται περιοριστικώς, οι διατάξεις του κεφαλαίου ΙΙΙ πρέπει να ερμηνεύονται αυστηρώς.

7. Πέραν όμως αυτού, τα πτυχία που αναφέρονται στο άρθρο 11 αποτελούν εθνικούς τίτλους. Αντίθετα προς τα άρθρα 3 και 4, το άρθρο αυτό δεν καθιερώνει κοινοτικές έννοιες. Απλώς σε ορισμένες εθνικές έννοιες αναγνωρίζει κοινοτικά αποτελέσματα.

8. Αυτό περιορίζει ακόμα περισσότερο την εξουσία εκτιμήσεως του Δικαστηρίου. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι η οδηγία είναι καρπός μακράς προπαρασκευαστικής εργασίας, η οποία, όπως αναφέρθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου, διήρκεσε επί δεκαοκτώ έτη. Το πιθανότερο είναι ότι η οδηγία αυτή υπήρξε το αποτέλεσμα συγκεκριμένων και δύστοκων διαπραγματεύσεων μεταξύ κοινοτικών οργάνων και κρατών μελών.

9. Συνεπώς, δεν μπορεί να τεθεί ζήτημα, επ' ευκαιρία μάλιστα ερμηνείας μιας εννοίας εσωτερικού δικαίου, αναγνωρίσεως άλλων πτυχίων πέραν του καταλόγου εθνικών πτυχίων που κατάρτισε ο κοινοτικός νομοθέτης. Κάθε άλλη λύση θα ισοδυναμούσε με υποκατάσταση του κοινοτικού νομοθέτη.

10. Αυτοί είναι οι κανόνες τους οποίους οφείλει, κατά τη γνώμη μου, να ακολουθεί το Δικαστήριο προκειμένου να ερμηνεύσει διατάξεις του κεφαλαίου ΙΙΙ, ήτοι τα άρθρα 13 έως 15 της οδηγίας. Και αν έκρινα σκόπιμο να επιμείνω σ' αυτούς τους κανόνες, είναι διότι βάσει αυτών ακριβώς των διατάξεων πρέπει να κριθεί η κατάσταση του Nicolas Dreessen, προσφεύγοντος της κύριας δίκης.

11. Ο N. Dreessen, Βέλγος υπήκοος και κάτοικος Βελγίου, απέκτησε στις 16 Φεβρουαρίου 1966, στη Γερμανία, το πτυχίο του γενικού πολιτικού μηχανικού (Ingenieur für Hochbau, Abteilung allgemeiner Hochbau) από την Κρατική Σχολή Πολιτικών Μηχανικών του Άαχεν (Staatliche Ingenieurschule für Bauwesen Aachen).

3 — Άρθρο 10.
4 — Όπ.π.
5 — Ανωτέρω υποσημείωση 1.
6 — Σκέψη 9.

12. Από τον Αύγουστο του 1966 έως τον Δεκέμβριο του 1991, εργάστηκε ως μισθωτός σε διάφορα αρχιτεκτονικά γραφεία και, στη συνέχεια, κατόπιν πτωχεύσεως του τελευταίου εργοδότη του, ζήτησε, στις 12 Δεκεμβρίου 1991, την εγγραφή του στο μητρώο του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων της Επαρχίας της Λιέγης. Το conseil national de l'ordre des arcitectes απέρριψε στις 29 Απριλίου 1993 την αίτησή του με την αιτιολογία ότι το πτυχίο του δεν αντιστοιχούσε σε ένα από τα πτυχία που αναφέρονταν στην οδηγία.

13. Ο N. Dreessen αμφισβήτησε την απόφαση αυτή ενώπιον του conseil d'expression française de l'ordre des architectes, το οποίο ζήτησε από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει την έννοια «τμήμα αρχιτεκτονικής (Architektur/Hochbau)» που περιέχεται στο άρθρο 11 της οδηγίας και να αποφανθεί «κατά πόσον ένα δίπλωμα που χορηγήθηκε το 1966 από το τμήμα "Algemeiner Hochbau" της "Staatliche Ingenieurschule für Bauwesen Aachen" μπορεί να εξομοιωθεί προς πτυχίο χορηγηθέν από το τμήμα "Architektur" από πλευράς εφαρμογής» του άρθρου αυτού.

14. Είναι προφανής η σημασία του ερωτήματος που υποβάλλεται στο Δικαστήριο: αν θεωρηθεί ότι το πτυχίο του N. Dreessen εμπίπτει στον κατάλογο του άρθρου 11, το Βέλγιο θα είναι υποχρεωμένο να το αναγνωρίσει.

15. Αναφέρω εκ προοιμίου ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να δώσει άμεση απάντηση στο δεύτερο σκέλος του ανωτέρω ερωτήματος. Πράγματι, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να δώσει την απάντηση υπό το φως της εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνείας της εφαρμοστέας κοινοτικής διατάξεως.

16. Από τη διατύπωση του ερωτήματος προκύπτει ότι το conseil d'appel ζητεί να διευκρινιστεί κατά πόσον το πτυχίο του N. Dreessen πρέπει να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνεται στα πτυχία που αναφέρονται στην τρίτη και τέταρτη παύλα του στοιχείο α' του άρθρου 11.

17. Όσον αφορά την τρίτη παύλα, θα είμαι σύντομος. Σημειώνω ότι, με τις παρατηρήσεις του, ο Dreessen περιορίζεται να αναφέρει ότι η «Ingenieurschule» που του χορήγησε το πτυχίο έχει καταστεί «Fachhochschule» κατά την έννοια της οδηγίας. Αυτό είναι μεν αναμφισβήτητο, για να αναγνωριστεί, όμως, στο Βέλγιο το πτυχίο πρέπει να έχει χορηγηθεί από το τμήμα αρχιτεκτονικής· ο Dreessen δεν ισχυρίζεται κάτι τέτοιο.

18. Ουσιαστικά, το ζήτημα επικεντρώνεται στην τέταρτη παύλα του άρθρου 11, στοιχείο α', της οδηγίας.

19. Η διάταξη αυτή επιβάλλει στα κράτη μέλη να αναγνωρίζουν τα «πιστοποιητικά (Prüfungszeugnisse) που έχουν χορηγήσει, πριν από την 1η Ιανουαρίου 1973, οι Ingenieurschulen, τμήμα αρχιτεκτονικής (...)».

20. Το πτυχίο του N. Dreessen χορηγήθηκε όντως πριν από την 1η Ιανουαρίου 1973 και από Ingenieurschule. Ωστόσο, δεν προέρχεται από το τμήμα «Architektur» αλλά από το τμήμα «Allgemeiner Hochbau».

21. Ασφαλώς, ο N. Dreessen προσκόμισε βεβαιώσεις του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας και του Υπουργείου Επιστημών και Έρευνας της Ρηνανίας-Βεστφαλίας οι οποίες πιστοποιούν ότι το πτυχίο του πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 11, στοιχείο α', τέταρτη παύλα. Ούτε, όμως, οι αρχές αυτές — όπως και το Δικαστήριο — μπορούν να υποκαταστήσουν τον κοινοτικό νομοθέτη και να προσθέσουν οτιδήποτε στις διατάξεις της οδηγίας.

22. Κατά συνέπεια, όταν ένα πτυχίο που χορηγήθηκε πριν από την 1η Ιανουαρίου 1973 από «Ingenieurschule» δεν έχει χορηγηθεί από τμήμα αρχιτεκτονικής, ο κάτοχός του δεν μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 11, στοιχείο α', τέταρτη παύλα.

23. Υποστηρίχθηκε ότι, πριν από το 1973, οι Ingenieurschulen δεν είχαν τμήματα αρχιτεκτονικής και ότι, για να έχει νόημα η διάταξη αυτή, θα έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη πτυχία όπως αυτό που έχει χορηγηθεί στον ενδιαφερόμενο.

24. Το επιχείρημα αυτό δεν είναι πειστικό. Ασφαλώς, κάθε κοινοτική διάταξη πρέπει να έχει κάποιο νόημα αλλά, και στην περίπτωση αυτή, πρέπει στο κεφάλαιο ΙΙΙ να διακριθούν τα ζητήματα κοινοτικού χαρακτήρα — όπως η επιταγή του άρθρου 10: «Κάθε κράτος μέλος αναγνωρίζει (...)» ή ο εξαντλητικός χαρακτήρας της απαριθμίσεως των πτυχίων στο άρθρο 11 — από τα ζητήματα που εμπίπτουν σε κατηγορίες της εσωτερικής έννομης τάξης, όπως συμβαίνει με τα πτυχία στα οποία αναφέρεται η διάταξη αυτή.

25. Το κατά πόσον υπήρχαν, πριν από το 1973, τμήματα αρχιτεκτονικής στις Ingenieurschulen είναι οπωσδήποτε ουσιώδους σημασίας για την επίλυση της διαφοράς στην κύρια δίκη, δεν έχει όμως σημασία σε ό, τι μας αφορά. Αν αυτή η ονομασία ήταν ακατάλληλη ή ελλιπής, εναπέκειτο στο ενδιαφερόμενο κράτος μέλος, ήτοι στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, να ζητήσει και να επιτύχει τροποποίηση της οδηγίας προς επανόρθωση του σφάλματος ή θεραπεία της παραλείψεως.

26. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, ο εκπρόσωπος της Επιτροπής διευκρίνισε ότι δεν ζητήθηκε κάτι τέτοιο. Το Δικαστήριο δεν μπορεί, με διασταλτική ερμηνεία μιας περιοριστικής διατάξεως, και μάλιστα με ανάλυση μιας εθνικής εννοίας, να υποκαταστήσει ούτε τον κοινοτικό νομοθέτη ούτε το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος.

27. Ενώπιον του conseil d'appel, ο N. Dreessen επικαλέστηκε και μια άλλη διάταξη της οδηγίας και, συγκεκριμένα, το άρθρο 12, το οποίο προβλέπει τα εξής:

«Με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 10, κάθε κράτος μέλος αναγνωρίζει, προσδίδοντάς τους, όσον αφορά το δικαίωμα ανάληψης και την άσκηση των δραστηριοτήτων που αναφέρονται στο πρώτο άρθρο, την ίδια ισχύ με τα πτυχία, πιστοποιητικά και άλλους τίτλους αρχιτέκτονα που χορηγεί:

— τις βεβαιώσεις που χορηγούνται στους υπηκόους των κρατών μελών από τα κράτη μέλη στα οποία, κατά τον χρόνο της κοινοποίησης της παρούσας οδηγίας, ισχύουν *κανονιστικές διατάξεις* για το δικαίωμα ανάληψης και την άσκηση των δραστηριοτήτων, που αναφέρονται στο άρθρο 1, υπό τον επαγγελματικό τίτλο του αρχιτέκτονα, και οι οποίες πιστοποιούν ότι ο δικαιούχος έχει άδεια να φέρει τον επαγγελματικό τίτλο του αρχιτέκτονα, πριν τεθεί σε ισχύ η οδηγία, και έχει ασχοληθεί ουσιαστικά, στο πλαίσιο *αυτών των κανονιστικών διατάξεων* με τις παραπάνω δραστηριότητες, για διάστημα τουλάχιστον τριών συνεχών ετών, κατά τα πέντε χρόνια πριν από τη χορήγηση των βεβαιώσεων,

— (...)» [7].

7 — Η υπογράμμιση δική μου.

28. Το αιτούν δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο N. Dreessen, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, άσκησε, από της αποκτήσεως του πτυχίου του και εντεύθεν, τις επαγγελματικές του δραστηριότητες αποκλειστικά στο Βέλγιο, έκρινε ότι ο ενδιαφερόμενος δεν μπορούσε να επικαλεστεί το άρθρο 12. Ως εκ τούτου, δεν ζήτησε από το Δικαστήριο ερμηνεία της διατάξεως αυτής.

29. Με τις παρατηρήσεις του, ο προσφεύγων της κύριας δίκης επανήλθε επί του ζητήματος αυτού και ζήτησε από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί της διατάξεως αυτής προκειμένου να δώσει λυσιτελή απάντηση στο αιτούν δικαστήριο.

30. Συμφωνώ με το αιτούν δικαστήριο και θεωρώ ότι το άρθρο 12 είναι άσχετο με καταστάσεις όπως η υπό κρίση.

31. Πράγματι, η διάταξη αυτή επιβάλλει μεν σε κάθε κράτος να αναγνωρίζει ισχύ στη βεβαίωση που έχει χορηγηθεί σε κοινοτικό υπήκοο από άλλο κράτος μέλος σχετικά με την εκ μέρους του υπηκόου αυτού άσκηση δραστηριότητας αρχιτέκτονα επί μία συγκεκριμένη περίοδο, η βεβαίωση, όμως, αυτή — όπως καταδεικνύεται και από τη φράση «στο πλαίσιο *αυτών* των κανονιστικών διατάξεων» — δεν μπορεί να αναφέρεται παρά στη δραστηριότητα που έχει ασκηθεί εντός του κράτους που τη χορηγεί.

32. Συνεπώς, ένας κοινοτικός υπήκοος που έχει ασκήσει τις επαγγελματικές του δραστηριότητες αποκλειστικά σε ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να επικαλεστεί βεβαίωση η οποία του έχει ενδεχομένως χορηγηθεί από άλλο κράτος μέλος σχετικά με τέτοιες δραστηριότητες.

33. Προτείνω, κατά συνέπεια, στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

«Μπορούν να επικαλούνται το άρθρο 11 της οδηγίας 85/384/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Ιουνίου 1985, για την αμοιβαία αναγνώριση των πτυχίων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων στον τομέα της αρχιτεκτονικής και τη θέσπιση μέτρων για τη διευκόλυνση της πραγματικής άσκησης του δικαιώματος εγκαταστάσεως και ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, μόνον οι κοινοτικοί υπήκοοι οι οποίοι είναι κάτοχοι των πτυχίων, πιστοποιητικών και λοιπών τίτλων που απαριθμούνται ρητώς και περιοριστικώς από την εν λόγω διάταξη. Συνεπώς, ένα πιστοποιητικό που χορηγήθηκε από Ingenieurschule πριν από την 1η Ιανουαρίου 1973 πρέπει, για να τύχει αναγνωρίσεως σε άλλο κράτος μέλος, να έχει εκδοθεί από τμήμα αρχιτεκτονικής.»